

La cigarreta de Gabriel Ferrater (9 de 10): el misteri de la 'Decadència' literària

Ferrater i Bilbeny, relacionats? Doncs, sí: enllaçats per una mateixa pregunta. Com que dijous, 5 de maig de 2022, a dos quarts de 8 del vespre, presentarem, a la Sala d'Actes del Centre d'Amics de Reus, el darrer llibre de Jordi Bilbeny, *Cristòfor Colom i l'Amèrica Catalana*, us ho volia anunciar amb prou antelació per a què reserveu la data a la vostra agenda de l'any nou. A més, esperem poder-nos-hi quedar a sopar, en acabat de la presentació, al nou cafè-restaurant de l'entitat reusenca, perquè el president, Joan Maria Mallafrè Anguera, sempre atent, amb empena i sense pèls a la llengua, amb tota la Junta Directiva, confia poder haver enllestit les obres i les instal·lacions corresponents.

Cal que sapiguen que la primera presentació d'aquest nou llibre de Jordi Bilbeny s'esdevingué el 15 de juliol de 2021 a la Sala Gran del castell dels comtes de Santa Coloma de Queralt, amb la presència del batlle local, i cal que parli, per les raons que tot seguit esmentaré, del també nou llibre (encara en premsa) de l'editorial d'aquesta vila, l'heroic Obrador Edèndum, sàviament dirigida per la professora de la URV Elena de la Cruz Vergari, un miracle del nostre rerepaís amb un catàleg impressionant: es tracta de *L'art de la pintura*, del reusenc crític d'art i tantes coses més Gabriel Ferrater, que conté, per primera vegada en català, tots els textos de Gabriel Ferrater que tracten de l'estètica subjacent a l'art de la pintura i que el poeta, crític, traductor, lingüista i professor de la UAB, nascut a Reus, va haver de publicar en castellà per les circumstàncies polítiques de la postguerra franquista.

L'Obrador Edèndum ha gosat poder fer una operació del tot legítima, desacomplexada i plena de sentit històric, és a dir, restituir a la llengua catalana els assaigs gabrielferraterians sobre art, gràcies a la traducció de Josep Batalla. Una acció semblant fou realitzada, per Edicions 62, impulsada per l'editor rapitenc Emili Rosales, de manera també plenament legítima, desacomplexada i justificada, amb les memòries del també rapitenc Sebastià Juan Arbó, *Los hombres de la tierra y del mar*, publicades en castellà aquell fosc any de 1961 per les circumstàncies de censura, és a dir, de repressió política de l'Estat espanyol contra la llengua, la cultura i la nació catalanes que encara perduren, i ara traduïdes per Joan Todó.

El cas és que la pregunta que intenta de respondre el savi d'Arenys, Jordi Bilbeny, en aquest llibre té a veure amb una altra pregunta molt semblant que li fan al savi de Reus, Gabriel Ferrater, i la resposta que aquest dona. L'any 1969, el professor i escriptor Roberto Ruberto preguntava, en una entrevista, a Gabriel Ferrater «¿com expliques la ruptura entre la literatura medieval i la contemporània? Una literatura que havia donat un Lull i un Ausiàs March, i després, durant uns quants segles, ja no produeix res. ¿Com ho expliques?». I Ferrater contestava: «Bé, no sé per on començar. Sobre el misteri de la interrupció de la literatura catalana no puc dir res, perquè és realment un misteri».

Efectivament, un misteri, el de la mal anomenada Decadència de la literatura catalana entre els segles XVI i XVIII, que l'Acadèmia havia intentat de resoldre amb hipòtesis no del tot convincents fins que Jordi Bilbeny va aportar la seva tesi, raonablement argumentada, de l'acció de la censura de la Inquisició al seu assaig *Inquisició i Decadència. Orígens del genocidi lingüístic i cultural a la Catalunya del segle XVI (2018)*, que jo vaig ressenyar, és a dir: la confiscació de les obres originals catalanes o la traducció obligada al castellà per a l'edició amb la perversa conseqüència del canvi no només de la llengua, sinó també de l'autoria.

Doncs vet aquí que en aquest llibre, *Cristòfor Colom i l'Amèrica Catalana*, Bilbeny hi aporta prou dades històriques i evidències científiques per a respondre la pregunta paral·lela següent: «va desaparèixer l'imperi català arran de la descoberta i conquesta d'Amèrica?», com sembla que va desaparèixer gairebé del tot la literatura catalana arran de l'adveniment del Renaixement, el Barroc o la Il·lustració? És a dir, va desaparèixer misteriosament el nostre imperi, tal com Gabriel Ferrater reconeix que va desaparèixer misteriosament la nostra prestigiosa literatura en acabat del Segle d'Or de les nostres lletres, en acabat del *Tirant lo Blanc* de Joanot Martorell de finals del segle XV fins a la diguem-ne represa de la novel·la en llengua catalana amb *L'orfeneta de Menargues* o *Catalunya agonitzant* del també reusenc Antoni de Bofarull ja al segle XIX durant la Renaixença? I la resposta de Bilbeny és la següent: «La versió oficial ens diu que els catalans no van tenir cap paper en aquelles primeres expedicions colombines i que tot el pes de l'empresa colonitzadora la van dur a terme els castellans. ¿Ens hem de creure -continua dient Bilbeny- que els mariners, cosmògrafs, navegants, comerciants, polítics i soldats catalans que al llarg dels segles XIII, XIV i XV es van expandir arreu de la Mediterrània, quan es va tractar de passar a l'Atlàntic, precisament, també amb un rei català com Ferran II i, després, amb els seus descendents, van deixar de ser actius com per art d'encantament i van quedar al marge de la història?».

La resposta de Jordi Bilbeny ja fa anys que l'elabora, la publica i la justifica perquè fa anys que aporta prou informació sobre la censura d'estat i la manipulació insidiosa dels llibres d'història. Les recerques de Bilbeny ens permeten d'apropar-nos a aquells relats amb un cert sentit crític i una nova visió del passat, i ens capaciten, amb el màxim rigor possible, per destriar el gra de la certesa de la palla de l'adulteració. I aquest llibre n'és una aportació més perquè reuneix articles i recerques que reblen troballes i descobertes que demostren totes aquestes certeses.

Certament, al segle XV, hi hagué una llarga i cruel guerra civil a Catalunya (1462-1472), que l'historiador Alan Ryder ha explicat a l'assaig *El naufragi de Catalunya. La guerra civil catalana del segle XV*, però el país se'n refà (com tantes altres vegades) perquè la desfeta no és prou devastadora per a anul·lar l'imperi català existent ni per a impossibilitar la represa necessària, i Bilbeny ha demostrat i demostra amb cada article i en cada llibre que les naus que finalment van fer la descoberta d'Amèrica no van sortir de cap port andalús i menys de Palos de Moguer, perquè aquesta població resulta que no ha existit mai. Ni llavors, ni ara.

El Jordi ha exhumat gravats on es poden veure les tres caravel·les fent onejar gallardets, flàmules i banderes catalanes: les mateixes ensenyes que apareixen a les noves terres com a senyal de possessió territorial en tota mena de mapes. L'autor ha tret a col·lació relats coetanis on s'exposa amb tota rotunditat que va ser únicament el rei Ferran el qui va promoure l'armada i la Cancelleria catalana qui la va agombolar i sufragar. Ell ha desvelat que els lanyes i d'altres navegants que van acompanyar en Colom són documentats a bastament a la Guerra Civil catalana del 1462 al 1472, alguns d'ells a l'Empordà i, concretament, a Pals.

Ha vindicat amb tota mena d'arguments i proves documentals que l'expedició va sortir de Pals i que els quatre primers viatges colombins van ser cent per cent catalans. Ha evidenciat que la moneda amb què es van pagar els mariners i es va fer qualsevol mena de transacció econòmica i comercial per aquella empresa era una moneda íntegrament catalana i inexistent a Castella: el ducat. I ha desvelat com el virregnat, que va ser la principal institució pública americana, sobre la qual gravitarà tota la política de la monarquia espanyola al Nou Món, era també una institució catalana, arrelada i desenvolupada arreu de la Nació Catalana, però sense presència tangible en terres castellanes.

Ho diu en aquest llibre i ho ha dit també en tants d'altres llibres com *Cristòfor Colom, Príncep de Catalunya* (editat per Proa l'any 2006), o com *El dit de Colom* (editat per Llibres de l'Índex, l'any 2010), el *Petit manual de la Descoberta catalana d'Amèrica* (editat també per Llibres de l'Índex, l'any 2011) o *Totes les preguntes sobre Cristòfor Colom* (editat també per Llibres de l'Índex, l'any 2015). I ho diu seguint els camins oberts contra la falsificació de la Història de Catalunya que van obrir el cavaller tortosí Cristòfor Despuig al segle XVI o l'historiador peruà Luis Ulloa al segle XX. I

ho fa amb l'erudició i, alhora, amb la fluïdesa necessàries per a fer interessant i de bon llegir aquest volum que presentem hic et nunc.

Però Jordi Bilbeny no està sol. A més de l'Institut Nova Història, que dona suport a la seva intensa recerca, l'acompanyen els últims treballs científics publicats per altres estudiosos i que coincideixen amb la seva tesis. Com els treballs de dos reconeguts estudiosos nord-americans en què certifiquen que Colom era català: la professora emèrita de literatura hispànica a la Universitat de Georgetown, als EUA, Estelle Irizarry argumenta que la llengua de Colom era la catalana. Pel que fa a Charles Merrill, professor de la Saint Mary's University de Maryland, al seu estudi traduït al català, *Colom, 500 anys enganyats*, hi fa aportacions segons les quals Colom molt probablement era català.

Jordi Bilbeny és nat a Arenys de Mar l'any 1961, llicenciat en Filologia Catalana per la Universitat Autònoma de Barcelona (on precisament va exercir la docència Gabriel Ferrater i on el Jordi i jo, molt més tard, ens vam conèixer) i té un doctorat en Història Moderna a la Universitat de Barcelona pendent d'enllestir. Fa poc més d'un any que resideix a Solivella, a la Conca de Barberà, la capital de la qual comarca, Montblanc, acull des de fa uns quants estius -com aquest passat de 2021- la Universitat Nova Història, una font d'heterodòxia i de rigor, com Bilbeny reivindica al magnífic pròleg de *Cristòfor Colom i l'Amèrica Catalana* a propòsit de l'*Elogi de la Follia*, d'Erasme de Rotterdam.

Com diu Gabriel Ferrater a *Poema inacabat*, «el país / l'empesten fàstics repodrits / per una por llarga» i per això som tots «fills de l'espanyol i la seva / muller de sempre, que és la por». Contra la por, hi ha dos remeis: racionalitzar-la o amagar-se'n. L'actitud de Gabriel Ferrater serà la raó. La de Jordi Bilbeny, també. Jo sempre he admirat Jordi Bilbeny per haver estat capaç de desempallegar-se d'aquesta por nefasta com a historiador, però també com a activista que va impulsar la primera consulta popular sobre la independència de la nació catalana a Arenys de Munt el 13 de setembre de 2009. En legítima defensa del seu treball científic, Bilbeny afirma, al pròleg del llibre, que «si ja és prou difícil investigar sense recursos, ni suport institucional de cap mena, en un país on ?com sempre he dit? la més gran gesta política que ens hem proposat ha estat donar suport, infatigablement, un segle rere un altre, als nostres estimats exterminadors, imagineu què ha de ser amb tota aquesta caterva de savis i honorables acadèmics exigint que se'ns llenci a la foguera perenne dels heretges. I exigint-ho, no pas perquè no es noti el gran frau que ens venen com a història, sinó en bé del país».

Per això Bilbeny pot fer seu el vers de Gabriel Ferrater «i és a ser lliure que em vull hàbil», una llibertat a la qual Ferrater només aspirava en l'àmbit íntim i personal per raó del desengany que li produí la guerra civil en constatar la impossibilitat de cap projecte col·lectiu alliberador. Però Jordi Bilbeny ens suggereix, a partir de la recuperació de les certes de la nostra història col·lectiva, un projecte col·lectiu compartit d'afirmació a favor del futur. I jo trobo que li hem d'estar agraïts i ens convé llegir els seus honestos i exigents llibres, sempre amb esperit crític però donant-li la raó si les armes que hi presenta, que no són altres que els seus arguments, ens convencen.

Així com només un cec o un mentider no veu que el nacionalisme, amb la lluita per la justícia social, és a la base de la democràcia moderna, també només un cec o un mentider no veu les evidències que presenta Bilbeny a favor de la Catalunya imperial i l'Amèrica catalana. I, per a més arguments, dades i explicacions, compreu, llegiu i escolteu les entenimentades paraules de l'autor, Jordi Bilbeny.

Biel Ferrer Puig, filòleg i professor de Llengua Catalana i Literatura a l'institut Gabriel Ferrater de Reus.